

лографији. Иако су писмо и беседа два различита жанра, ипак није неумесно Климентово писмо повезати са реторским жанром јер је настало у усменој култури, те се рецепција текста одвијала у амбијенту *аудитивног перформанса*. Након овог закључка, проф. Јовановић разматра стилске захвате којима је писац Климентове посланице *оследио утицај на аудијоријум* (стр. 129–133). Савет који Климент даје Коринћанима је нешто много комплексније од оног што ми данас под тим појмом подразумевамо, ради се о теолошки деликатно упућеној молби која реципијенте доводи до закључка какве су егзистенцијалне последице кризе и колико је неопходно одржати мир, слог и поредак.

Закључно поглавље (стр. 144–147) износи кратко подсећање на најбитније тезе овог рада. Још једном се подсећамо, између осталог,

зашто је Св. Климент Римски побуну против црквених старешина сматрао опасном по унутарцрквени поредак, али и зашто је она могла да буде опасна и са друштвено-политичке тачке гледишта, те због чега толико инсистира на очувању институцијалне стабилности.

Књига „*Сијурни џуџ вере*“: *Разрешење конфликта у Климентовој Првој Посланици Коринћанима* пружа занимљиве увиде корисне за сваког читаоца ове посланице и неопходне уколико се бавимо истраживањем овог, најзначајнијег хришћанског списа првог века ван канона Новог Завета.

Драгана Ракић
(draganagr97@gmail.com)

Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду

□

Christoph Dohmen / Günter Stemberger, *Hermeneutik der Jüdischen Bibel und des Alten Testaments*

Kohlhammer Studienbücher Theologie, Band 1,2

Stuttgart: W. Kohlhammer, 2019, 2., überarbeitete Auflage

241 S., 23 cm

ISBN: 978-3-17-036142-3

Прошло је 20 година од када се појавило прво издање књиге о којој је реч. Она је тада предста-

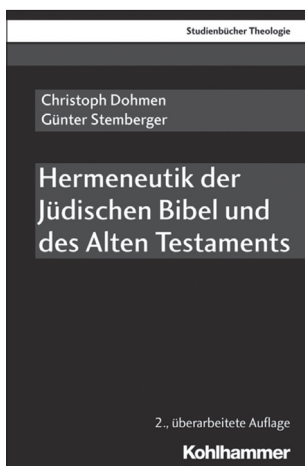
вљала јединствен покушај „дупле херменеутике“ („Doppelhermeneutik“), односно паралелног и ин-

теракивног сагледавања јудејске Библије и Старога Завета – два корпуса књига са пуно сличности, али и различитости. Овај покушај био је рефлексија на јудејско-хришћански дијалог који се одвија, али и на теолошке импликације наратива о заједничком фундаменту Јевреја и хришћана – јудејској Библији, односно Староме Завету. Неопходно је било „проверити“ овај заједнички фундамент: шта је заправо на њему заједничко, а шта се испоставља као „parting of the ways“ (да употребимо израз који се често употребљава да се опише разлаз Јевреја и хришћана)? Дакле, 20 година после првог издања, пред читаоцима се налази друго прерађено издање двојице експерата на пољу јудејске књижевности (Г. Штембергер) и Старога Завета (К. Домен). Књига је подељена на 4 поглавља. Уводно поглавље (Домен) износи опште херменеутичке поставке везане за терминологију (јудејска Библија, Библија Израила, Стари Завет) и нека разматрања о природи „текста“ као објекта разумевања (стр. 11–28). Други део (Штембергер) насловљен је „Херменеутика јудејске Библије“ (29–141). Аутор у овом делу обрађује приступе и методе тумачења у периоду другог храма (нпр. Кумран, Јосиф, Филон, Септуагинта, таргумим и др.), тумачења код рабина (нпр. седам Хилелових правила и друга правила, рабинска тумачења као реакција

на хришћанску егзегезу и сл.), као и јудејску егзегезу у средњем веку (нпр. личности, херменеутика, кабала, пардес и сл.). Читаво поглавље нуди један прегледан и информативан историјски пресек тумачења јудејске Библије. Нарочито су занимљиви одељци који показују у којој мери је јудејска егзегеза била условљена хришћанским читањима и изводила са као реакција на њих (117–119; 131–132). Друго поглавље (Домен) носи наслов „Херменеутика Старога Завета“ (142–233). У овом поглављу се разматрају развоји везани за хришћанско сагледавање јудејске Библије која постаје Стари Завет. Историјски је веома важан Маркион и његов канон – питања која се постављају о овом контексту остају актуелна кроз историју. Надаље се аутор у потпуности посвећује теорији, херменеутици, на основу које се одређује однос хришћанске вере према Старом Завету: изналажење смислова текста, односи обећање – испуњење; закон – Еванђеље; стварање – искупљење и др. Аутор такође разматра савремено тумачење Старога Завета, одређено тешком историјом односа према Јеврејима која је кулминирала у Холокаусту. Он се залаже за једно читање Старог Завета које освешћује и подсећа на Израил и на суштинску повезаност са њим: „... сећање на Израил чини језгро херменеутике Старог Завета“ (228). У завршном поглављу

(Штембергер–Домен) „Повезани и раздвојени“ (234–238) аутори износе рефлексије на заједнички фундамент Јевреја и хришћана. Шта заправо треба имати у виду када говоримо о Библији као заједничком фундаменту Јевреја и хришћана? У ком односу стоје Тенах и Стари Завет? 1) Најпре треба имати у виду да се хришћанска Библија састоји из Старог и Новог Завета. Хришћани дакле допуњују јудејску Библију и тиме јој дају другачији теолошки идентитет од онога који Јевреји дају своје Писму, 2) Хришћански Стари Завет има више књига од јудејске Библије: 24 поседује збирка јудејске Библије, 39 хришћанско рачунање. Међутим, чињеница је да хришћански Стари Завет садржи све књиге Тенаха, 3) Канонски поредак књига је различит у Тенаху и Староме Завету: троделни Тенах и четвороделни Стари Завет су конципирани тако да изражавају суштинска верска убеђења и богословске ставове: у Тенаху је Тора средиште откровења, у Старом Завету су пророци ти који чини средиште откровења које ће се у пуноћи очитовати у личности Исуса Христа, 4) литургијска читања недвосмислено указују на тежину која се приписује поједи-

начним списима: у хришћанским литургијским читањима доминирају пророци, док се Тора чита селективно, док код Јевреја у конвенту чита целокупна Тора, а

читања из пророка се читају тамо где могу бити доведена у везу са Тором. Све ово указује да се не може олако говорити о заједничком фундаменту, пошто се тај фундамент не само показује као физички другачији (мања књига – не само због Новог Завета, већ и јудејском корпусу, другачији поредак), већ је и примена, односно разумевања поруке једне и друге збирке, указује на различитост. У том смислу фундамент не треба узимати као датост, полазну тачку или сигурно тле, већ као један интерпретативни задатак. Тај задатак је подједнако историјски и херменеутички. У том смислу, књига која је пред нама представља програмски подухват и поставља стандарде за приступ јудејско-хришћанском дијалогу.

*Преграј Драгунинић
(pdragutinovic@gmail.com)
Православни
богословски факултет,
Универзитет у Београду*

□